

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยเนื้อหาของผลการศึกษาในบทนี้ได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น ส่วนต่างๆ ตามวัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ดังนี้คือ

ส่วนที่ 1 คือ บริบทพื้นที่การศึกษา โดยศึกษาเกี่ยวกับประวัติการก่อตั้งชุมชน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางภูมิประเทศ ลักษณะของชุมชน ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางวัฒนธรรม กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

ส่วนที่ 2 คือ บทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำชุมชน โดยศึกษาว่า ผู้นำมีคุณลักษณะเฉพาะตัวอย่างไร ส่งผลอย่างไรต่อกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

ส่วนที่ 3 คือ วิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน โดยศึกษาว่า ผู้นำมีความสามารถทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชนได้อย่างไร ส่งผลอย่างไรต่อการมีส่วนร่วมของในการเรียนรู้ของเยาวชน

ส่วนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนของเยาวชน โดยศึกษาผลของเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน

4.1 บริบทพื้นที่การศึกษา

4.1.1 ประวัติการก่อตั้งชุมชน

แต่เดิมบ้านหัวทุ่ง ขึ้นอยู่กับบ้านทุ่งละคร หมู่ที่ 1 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาสภาพชุมชนเริ่มมีการขยายตัวหนาแน่นขึ้น จึงมีการเรียกร้องขอแยกหมู่บ้านจากบ้านทุ่งละคร หมู่บ้านหัวทุ่งได้จัดตั้งตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2475 เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2540 ประกาศอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2540 แยกหมู่บ้านออกจากบ้านทุ่งละคร หมู่ที่ 1 เป็นบ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 14 ในปัจจุบัน

4.1.2 ลักษณะทางกายภาพ

พื้นที่อำเภอเชียงดาวได้มีการแบ่งพื้นที่เป็นลำน้ำและลุ่มน้ำสาขาย่อยอีก 16 ลุ่มน้ำสาขา ส่วนพื้นที่บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 14 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นลำน้ำและ

ลุ่มน้ำสาขาของลุ่มน้ำปิงตอนบน คือ ลุ่มน้ำแม่ลู่ มีลักษณะภูมิประเทศ คือ พื้นที่ส่วนใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ลู่จะเป็นที่ราบ ที่ดอนและที่สูง โดยส่วนใหญ่พื้นที่เหล่านี้เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าดิบเขา ทั้งหมดในส่วนของพื้นที่จะอยู่ในส่วนของเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว มีชุมชน 5 ชุมชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรลุ่มน้ำฯ คือ บ้านวังจ้อม บ้านดอน บ้านศรีสะอาด บ้านทุ่งละคร และบ้านหัวทุ่ง

ชุมชนบ้านหัวทุ่งตั้งอยู่ที่ราบชายขอบของผืนป่าขนาดใหญ่ประกอบไปด้วยคอยหลวง เชียงดาวและคอยนาง บริเวณพื้นที่ทำกินส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มเชิงเขาใช้น้ำจากลำห้วยแม่ลู่ที่ไหลมาจากต้นน้ำคอยนาง ลำน้ำแม่ลู่จะไหลมารวมกับห้วยละครและไหลมารวมกับแม่น้ำปิง บริเวณที่ลำน้ำจะมีพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ในอดีตชุมชนร่วมกันจัดระเบียบและระบบเหมืองฝายแบบเก่า แต่ปัจจุบันพัฒนาเป็นฝายน้ำล้นและอ่างเก็บน้ำ ฝายน้ำล้นของหมู่บ้านมีอยู่ 2 แห่ง มีการจัดระบบเหมืองฝายแบ่งปันน้ำใช้เพื่อการเกษตรกรรม ภายในชุมชนชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำนาและปลูกพืชผักและส่วนหนึ่งพึ่งพาประโยชน์จากป่า เช่น การเก็บพืชผัก สมุนไพร จากป่ามาอุปโภคและบริโภคในครอบครัว

4.1.3 ลักษณะทางภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของบ้านหัวทุ่งส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มชายป่าของคอยหลวงเชียงดาว และคอยนาง มีภูเขาสูง ที่ราบ และเนินเขาบริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง บริเวณต่างๆ ก็มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายมากมาย อาทิเช่น ที่ราบน้ำไม่ท่วมเป็นพื้นที่หมู่บ้าน ที่ราบน้ำท่วมใช้เพาะปลูกข้าว ที่เป็นเนินเขาเป็นพื้นที่การปลูกพืชทางเศรษฐกิจ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ข้าวโพด และไม้ยืนต้น เช่น ลำไย เป็นต้น

บ้านหัวทุ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 5 กิโลเมตร จากตัวอำเภอไปตามถนนเชียงใหม่ – ฝาง แยกซ้ายเข้าบ้านทุ่งละครไปประมาณ 3 กิโลเมตร รวมระยะทาง 8 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อำเภอและตำบลใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านสหกรณ์ หมู่ที่ 8 ตำบลเมืองงาย

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านทุ่งละคร หมู่ที่ 1 ตำบลเชียงดาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 ตำบลเชียงดาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาวและบ้านถ้ำหมู่ที่ 5 ตำบล

เชียงดาว

4.1.4 ลักษณะของชุมชน

ชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตั้งอยู่ที่ราบชายขอบของผืนป่าขนาดใหญ่ประกอบด้วยคอยหลวง เชียงดาวและคอยนาง บริเวณพื้นที่ทำกินมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเชิงเขาใช้น้ำจากลำห้วยแม่ลูที่ไหลมาจากต้นน้ำคอยนาง น้ำแม่ลูไหลมารวมกับห้วยละคร และไหลลงสู่น้ำปิง ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกพืชผัก ไร่ข้างทั่วไปและส่วนหนึ่งพึ่งพาประโยชน์จากป่า เช่น การเก็บหาของป่า การเก็บพืชผัก อาหารสมุนไพร อาชีพที่เป็นรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี คือ อาชีพการจักสาน สานถ้วย จำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อในหมู่บ้าน ใบละ 5 บาท บางครัวเรือนยึดอาชีพสานถ้วยเป็นอาชีพหลัก บางครัวเรือนยึดเป็นอาชีพรองหลังจากที่มีเวลาจากการทำเกษตรกรรม ซึ่งอาชีพสานถ้วยไม่ได้มีการแบ่งงานกันว่าจะเป็นพ่อบ้านหรือแม่บ้านที่ต้องทำ เมื่อมีเวลาว่างช่วงไหนสมาชิกในครัวเรือนจะมารวมตัวกันทำ ถือเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับทางครอบครัวเป็นอย่างดีและที่สำคัญไม้ไผ่ที่นำมาจักสาน ชุมชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนในบริเวณที่เป็นพื้นที่ป่าใช้สอย และเป็นพื้นที่ชาวบ้านร่วมกันปลูกไม้ไผ่ไว้ใช้ในพื้นที่ 40 กว่าไร่

4.1.5 ลักษณะทางสังคม

มีลักษณะทางสังคมแบบสังคมชนบท เป็นสังคมแบบเครือญาติมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสังเกตได้จากการลงแรงช่วยกันในงานต่างๆ เช่น งานบุญ งานด้านการเกษตร ซึ่งมีการเอาแรงของตนไปช่วย แล้วก็มีการกลับมาเอาแรงมาช่วย หรือที่เรียกว่า “การลงแขก” ทางภาคเหนือเรียกการเอาแรงไปช่วยว่า “เอามื้อ” ส่วนการกลับมาเอาแรงมาช่วยเรียกว่า “ตอบมื้อ” ระหว่างญาติพี่น้องที่เป็นเครือญาติเดียวกัน ถ้าไม่มีการเอาแรงไปช่วยจะใช้วิธีการจ้าง ซึ่งอัตราค่าแรงรายวันภายในชุมชนจะจ้างวันละ 150-200 บาท ต่อวัน หากเป็นแรงงานของผู้หญิงและเด็กจะจ่ายค่าจ้างไม่เกินวันละ 150 บาท สำหรับแรงงานที่เป็นผู้ชายจะจ่ายค่าจ้างไม่เกินวันละ 200 บาท

ปัจจุบันบ้านหัวทุ่งมีผู้อาศัย จำนวน 146 ครัวเรือน จำนวนประชากร 645 คน เฉลี่ยหนึ่งครัวเรือนจะมีสมาชิก 4-5 คน นับว่าเป็นครอบครัวขนาดกลาง ส่วนใหญ่ไม่ค่อยอยู่กับแบบครอบครัวใหญ่เหมือนชุมชนอื่น เนื่องจากชาวบ้านที่มีอายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป มักไปประกอบอาชีพในตัวเมืองหรือต่างจังหวัด แล้วก็แยกย้ายไปชุมชนอื่นบ้าง ทำให้จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านไม่แน่นอน

4.1.6 ลักษณะทางวัฒนธรรม

การร่วมกันแบบสังคมชนบทก็จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากสังคมเมืองอยู่มาก โดยเฉพาะความนับถือ ซึ่งชาวบ้านชนบทมีทั้งนับถือพุทธศาสนาและเทวดาเทพารักษ์ อย่างเช่น การประกอบพิธีบวชป่า พิธีเลี้ยงผิงุน้ำหรือผิงุน้ำ

พิธีการบวชป่า ผู้นำชุมชนจะจัดเป็นประจำในช่วงวันสำคัญต่างๆ เช่น วันที่ 5 ธันวาคมหาราช วันที่ 12 สิงหาคมหาราชินี และวันสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน และให้เยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมนี้บริเวณต้นน้ำ คือ บริเวณขุนน้ำภู คนในชุมชนจะมารวมกันเพื่อประกอบพิธีกรรม พร้อมทั้งนำเครื่องถวายไทยทาน อาหารคาวหวาน มีการนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ หลังจากนั้นสมาชิกในชุมชนที่ประกอบด้วยเด็กและผู้ใหญ่ที่อยู่ในพิธีนั้นก็จะนำผ้าเหลืองที่ได้เจริญพระพุทธมนต์ไปผูกต้นไม้ในเขตป่าชุมชนร่วมกันเป็นการแสดงถึงความนับถือความศักดิ์สิทธิ์และเป็นการแสดงว่าคนในชุมชนพร้อมใจกันที่จะดูแลป่า ไม่ให้ใครเข้ามาตัดไม้ในเขตป่าตามความเชื่อของผู้เฒ่าที่ว่าถ้าใครเข้ามาทำลายจะทำให้ใครผู้นั้นได้รับอันเป็นไปต่าง ๆ นานา

พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำหรือผีต้นน้ำ พิธีนี้จะมีการจัดทุกปี โดยจะจัดในช่วงเดือนมิถุนายน ชาวบ้านจะจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ (ต้นน้ำ) มาโดยตลอด ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของชาวบ้าน ชุมชนชาวลัวะทุ่งละคร ที่เชื่อกันว่าหากมีการเลี้ยงผีขุนน้ำจะทำให้ฝนตกตามฤดูกาล มีน้ำกินน้ำใช้เพียงพอตลอดทั้งปี พิธีกรรมนี้จะมีข้อห้ามอยู่ในตัวของพิธีนี้ นั่น คือ การห้ามตัดไม้บริเวณขุนน้ำหรือบริเวณต้นน้ำโดยเด็ดขาด โดยชาวบ้านจะพากันไปที่ต้นน้ำพร้อมเครื่องเซ่น ซึ่งมีหัวหมู ดอกไม้ ธูปเทียน หมาก บุหรี่ เหล้า วางบนแคร่ที่ทำพิธี จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ที่เรียกว่า “ปู่จารย์” จะทำพิธีเรียกให้เทวดาผู้พิทักษ์ขุนน้ำและผีป่าบริเวณนั้นมากินเครื่องเซ่นไหว้นั้น เมื่อรูปไปหมดแล้วปู่จารย์จะนำอาหารที่เป็นเครื่องเซ่นอย่างละเล็กละน้อยมาวางรอบๆ แคร่ และนำอาหารที่เหลือนำมาแจกจ่ายให้สมาชิกชุมชนรับประทานร่วมกันเหมือนการค้ำน้ำพิพัฒน์สัตยาหรือการค้ำน้ำสาบาน

4.1.7 กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

บ้านหัวทุ่งมีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับป่ามากมายไม่ว่าจะเป็นป่าสัมปทาน ป่าไฟปางกองจาง ป่าเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเหตุที่มีมากเพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านหัวทุ่งผูกพันกับป่าและการเกษตร โดยมีการเกี่ยวคู่กันและกัน ป่าให้อาหาร ให้น้ำ ให้ความร่มเย็น ชาวบ้านให้ความดูแลเอาใจใส่แก่ป่าโดยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยมีกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแม่หมืองแม่ฝายซึ่งมีมานานกว่า 50 ปี และบุคคลที่เรียกว่า “แม่ฝาย” จะมีหน้าที่ดูแลการแบ่งปันน้ำให้กับเกษตรกรในบริเวณเหมืองฝายทุกช่วงฤดูกาล ปัจจุบันมีลักษณะเป็นฝายไม้ หรือฝายแฉ่วในป่าชุมชน 9 จุด และบริเวณลำห้วยอีกมากมาย ในทุกๆ ปีจะมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีฝาย แม่ฝายมักจะเลี้ยงผีฝายในช่วงเดือนมิถุนายน ของทุกปีซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นวันเดียวกับการทำบุญเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งการการเลี้ยงผีฝาย แม่ฝายและสมาชิกจะช่วยกันทำความสะอาดร่องน้ำ ลำเหมือง และฝายแต่ละจุด เพื่อเตรียม

ความพร้อมสำหรับรับรองปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูฝนและกักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการขาดน้ำเพื่อการทำการเกษตรของชาวบ้าน

กลุ่มแม่หญิงฮักถิ่นจะมีการทำกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพรในป่า และได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทำให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาป่าและหาหนทางการฟื้นฟูป่าในรูปแบบต่างๆ ซึ่งปัจจุบันเป็นป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติให้กับเด็ก เยาวชนในหมู่บ้านและมีผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานจำนวนมาก ซึ่งจากจุดนี้ทำให้คนในหมู่บ้านและคนนอกหมู่บ้านเห็นคุณค่าของป่าและนำไปเป็นแบบอย่างมากมาย

กลุ่มเยาวชนเกิดจากกลุ่มแม่หญิงฮักถิ่นที่ได้นำเยาวชนเข้าไปศึกษาธรรมชาติในป่า ทำให้เยาวชนในหมู่บ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนป่ามากขึ้น จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น เริ่มตั้งกลุ่มขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 ซึ่งมีกิจกรรมเสริมสร้างความสามัคคีโดยการเล่นกีฬา เสริมสร้างภูมิปัญญาโดยการศึกษาจากธรรมชาติ เสริมสร้างแหล่งอาหารโดยปลูกผักสวนครัว

4.2 คุณลักษณะและบทบาทของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลในประเด็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำชุมชนในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่งเป็นผู้นำที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน มีความสามารถบริหารจัดการป่าชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน อีกทั้งยังมีความคิดที่จะบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีความเสียสละพร้อมที่จะเสียสละทั้งด้านเวลาและเรื่องส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และที่สำคัญเป็นผู้มีใจรักในการพัฒนา สามารถเข้ากับผู้นำทางศาสนา หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอื่นๆ ได้ดี และเป็นผู้แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อได้รับข้อมูลความรู้มาก็จะนำมาขยายผลให้แก่คนในชุมชน กระตุ้นให้คนในชุมชนและเยาวชนอยากเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านหัวทุ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ น่าเชื่อถือ มีความจริงใจและความเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งการทำงานของผู้นำชุมชนไม่มีค่าตอบแทนและต้องเสียสละเวลาในการทำงานส่วนตัวไปทำงานส่วนรวม มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชาวบ้านและเยาวชน มีการวางแผนในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการป่าชุมชนให้กับคนในชุมชนและเยาวชน จนได้รับความไว้วางใจและการยอมรับจาก

คนในชุมชน ทำให้เยาวชนมีความกระตือรือร้นที่อยากจะเรียนรู้และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดการป่าชุมชน

4.2.1 ประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนบ้านหัวทุ่ง สามารถแยกประสบการณ์ทำงานในการจัดการป่าชุมชนได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำที่เป็นผู้ริเริ่มการจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตั้งแต่ระยะเริ่มแรก โดยเริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นแกนนำในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ที่มีส่วนร่วมในการชักชวนให้คนในชุมชนร่วมกันเป็นสมาชิกป่าชุมชนและจัดการประชุมชาวบ้านในเรื่องการจัดการดูแลป่า การจัดทำกฎระเบียบ กติกาในการดูแลรักษาป่าและกลุ่มผู้นำที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการป่าชุมชนในรุ่นต่อมา คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ได้รับการคัดเลือกจากคนในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หลังจากได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้ว จะเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนโดยตำแหน่ง โดยมีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลให้มีการปฏิบัติตามระเบียบที่ตั้งขึ้น มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ดูแลและอำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน รวมถึงการเป็นผู้นำเข้าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ แนะนำสถานที่ ชนิดพันธุ์พืชต่างๆ ในป่าชุมชนในเบื้องต้น แต่ก่อนที่จะได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งในชุมชนก็ได้เป็นสมาชิกป่าชุมชนและได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นแกนนำในการจัดการป่าชุมชนแยกประเภทป่าที่ดูแลรักษาออกเป็นป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย กำหนดกฎระเบียบของป่าชุมชน ควบคุมให้คนในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ มีการทำกิจกรรมร่วมกันกับชาวบ้าน ในการทำแนวกันไฟ ออกสำรวจป่า การทำพิธีบวงสรวง เลี้ยงผีขุนน้ำ ร่วมกันปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ การปลูกป่าไผ่เศรษฐกิจเพื่อลดปริมาณการใช้ไม้ไผ่จากป่าธรรมชาติ ร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือตอนบน ซึ่งผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวตั้งแต่ปีการเริ่มจัดตั้งหมู่บ้านหัวทุ่งเมื่อปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา เช่น ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน และมีผู้นำชุมชนบางท่านที่ได้รับการเลือกตั้งให้มาดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาว ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนในภายหลังแต่ก่อนหน้านั้นก็ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในฐานะสมาชิกของชุมชน

4.2.2 ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนจะมีความรู้ทางด้านการบริหารจัดการป่าชุมชน รวมถึงมีความรู้ด้านพันธุ์พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ในป่าชุมชน อีกทั้งยังมีภูมิปัญญาทางด้าน

วัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อ และได้นำเอาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ เช่น พิธีบวชป่า พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ มาจัดการดูแลป่าควบคู่กันไปกับกฎระเบียบของชุมชน ความเชื่อเรื่องผี หรือการมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองดิน น้ำ ป่า ทำให้ชาวบ้านใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเหมาะพอควร สำนึกในบุญคุณ และระมัดระวังที่จะไม่ทำลายทรัพยากรและปกป้องทรัพยากรจากการบุกรุกทำลายของผู้อื่น

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้นำชุมชนยังมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าชุมชน ซึ่งตามวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีตที่ปราศจากยารักษาโรค ชาวบ้านก็ได้ใช้สมุนไพรจากในป่ามาใช้เป็นยารักษาโรคและดูแลสุขภาพ สมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณและวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไป และในป่าชุมชนบ้านห้วยทุ่งมีสมุนไพรมากถึง 133 ชนิด ประชาชนชุมชนเรื่องสมุนไพร ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า “เมื่อปี พ.ศ.2540 เขารู้ว่าตัวเองเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวี จึงได้เริ่มหาความรู้เรื่องสมุนไพร ในช่วงแรกยังมีความรู้เรื่องสมุนไพรไม่กว้างขวางพอ แต่ครอบครัวมีพื้นฐานเป็นหมอเมือง จึงมีความรู้พื้นฐานเรื่องพืชป่า ยาสมุนไพร จึงได้อาศัยสมุนไพรบำบัดตัวเองมาตลอด เมื่อมีอาการเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อยก็เริ่มรักษาตัวเองหาย โดยจะเข้าป่าเพื่อไปเอายาสมุนไพร ปรับปรุงเรียนรู้อย่างต่อเนื่องกลายเป็นรู้จักสมุนไพรทั้งป่า จึงกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องสมุนไพรกับป่า รวมไปถึงการสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีความรู้เรื่องสมุนไพร เน้นการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรในป่าชุมชน สอนให้เด็กและเยาวชนให้รู้จักสมุนไพร และการใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธี” (ปราชญ์ชาวบ้าน, 2554 : สัมภาษณ์)

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับคนในชุมชน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทำแนวกันไฟในป่าชุมชน ทำให้ทราบถึงวิธีการป้องกันไฟป่าที่อาจเกิดขึ้นในป่าชุมชน และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากไฟป่า การทำฝายแม้ว ทำให้เรียนรู้ถึงวิธีการทำฝายแม้วจากผู้นำชุมชน พร้อมทั้งได้ทราบถึงผลดีของการทำฝายแม้วที่สามารถทำหน้าที่กักเก็บความชื้น ทำให้ดินไม่ได้รับน้ำหล่อเลี้ยงตลอดทั้งปี ทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และยังทำให้มีปริมาณน้ำเพิ่มมากขึ้นทำให้คนในชุมชนมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี การเข้าร่วมในพิธีบวชป่า พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ทำให้เห็นถึงขั้นตอนการทำพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้นำชุมชนได้อธิบายความเชื่อในการทำพิธีกรรม ทำให้เกิดความเชื่อและไม่กล้าทำลายป่าไม้ และต้นน้ำ นอกจากนี้ในการเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มแม่หญิงอีกถิ่นในการเข้าไปในป่าชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนได้สอนทำให้รู้จักฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชุมชน ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชุมชนตลอดจนได้เรียนรู้ถึงชนิดของพืช ผักสมุนไพรต่างๆ ซึ่งสามารถเข้าป่าไปเก็บผักมาให้พ่อแม่นำมาประกอบอาหารได้ ซึ่งจากการเข้าป่าเพื่อไปทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจว่าการจัดการป่าชุมชนทำให้เกิดประโยชน์อะไรกับตัวเอง กับชุมชนและกับประเทศชาติบ้าง

4.2.3 ความคิดริเริ่มในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

ผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหัวทุ่งนั้น เมื่อต้องการอนุรักษ์ป่าชุมชนไม่ให้ถูกใช้สอย และถูกทำลายจนหมดไป คณะกรรมการป่าชุมชนจึงต้องร่วมกันหาวิธีให้สมาชิกในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรภายในชุมชนได้โดยไม่ให้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิมถูกทำลายซึ่งได้กำหนดเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยไว้ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ ซึ่งชาวบ้านมีอาชีพเสริมคือการสานก๊วยขายเพื่อหารายได้เสริมในครัวเรือน นอกจากการทำเกษตรกรรม จึงทำให้ความต้องการไม้ไผ่ในป่าจึงมากขึ้น พอไม้ไผ่ออกนอกชาวบ้านก็จะไปขุดมากิน แต่เวลาที่ไม้ไผ่เติบโตได้ที่ก็จะถูกตัดมาทำก๊วย จนเกิดการตัดทำลายมากขึ้นๆ คณะกรรมการบริหารป่าชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกไม้ไผ่เสริมป่าธรรมชาติ โดยคณะกรรมการได้ขอใช้ที่ดินจากหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 ที่เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่ามีพื้นที่ติดกับบ้านหัวทุ่ง โดยได้รับพื้นที่ว่างและชุมชนได้รับอนุญาตให้ใช้ที่ดินเพื่อนำมาปลูกป่าไผ่ ในครั้งแรกจำนวน 42 ไร่ ในปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านจึงมีการตกลงกันว่าจะนำพันธุ์ไม้ไผ่มาร่วมกันปลูกจำนวนคนละ 15 กกล้า จากจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมทั้งหมด 95 คน ในช่วง 2-3 ปีแรกคณะกรรมการได้ช่วยดูแลพื้นที่เหล่านั้น โดยได้รับสิทธิให้ปลูกไม้ล้มลุกจนกว่าไม้ไผ่จะเจริญเติบโตปกคลุมพื้นที่ โดยปัจจุบันมีไม้ไผ่ประมาณ 2,000 กว่ากล้า และมีการวางมาตรการดูแลและการจัดการต่างๆ ที่ทำให้ชาวบ้านได้ใช้ไม้ที่ตนเองปลูกโดยไม่ต้องไปตัดไม้ไผ่ในป่า ทำให้ป่าไผ่ได้กลับฟื้นฟูกำลังฟื้นคืนต่อไปจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการปลูกไม้ไผ่ของบ้านหัวทุ่งทำให้เกิดประโยชน์ในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์แล้ว ยังช่วยให้ชาวบ้านมีวัดถุดิบในการสานก๊วยเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรภายในชุมชนของตนเอง และยังเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและแหล่งศึกษาดูงานของคนภายนอกเรื่องการจัดการป่าอีกด้วย

ประธานกลุ่มแม่หญิงฮักถิ่น ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า หลังจากที่กลุ่มแม่หญิงฮักถิ่นได้ร่วมกันทำกิจกรรมสำรวจพันธุ์พืชและเก็บพืชผักที่มีอยู่ในป่าชุมชนมาบริโภคนั้น ได้มีแนวคิดที่จะดึงเยาวชนให้เข้าร่วมในกิจกรรม เนื่องจากมีความหวังในว่าเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านจะหลงไปตามกระแสนิยม เช่น การบริโภคอาหารตามห้างสรรพสินค้า จนทำให้ไม่รู้จักรับประทานอาหารในชุมชนให้เกิดประโยชน์ เมื่อไม่รู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรก็จะไม่มีความรักและหวงแหนทรัพยากรในชุมชน จึงได้จัดทำโครงการสานร้อยความหวังโยสร้างโลกใหม่ให้ร่มเย็น เพื่อต้องการให้เยาวชนได้รับความรู้ว่าพืชผักชนิดไหนกินได้ หรือกินไม่ได้ พืชผักชนิดไหนมีประโยชน์อย่างไร โดยเริ่มจากการดึงลูกหลานของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมก่อน หลังจากนั้นจึงเริ่มมีแกนนำของกลุ่มเด็กเข้ามาร่วมกิจกรรมศึกษาเรียนรู้ในป่าชุมชนตามเส้นทางการเรียนรู้ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมของเด็ก

และเยาวชน ทางผู้นำชุมชน ได้ทำหนังสือขออนุญาตจากผู้ปกครองก่อนที่จะพาเข้าร่วมกิจกรรม และในระหว่างการทำกิจกรรมผู้นำชุมชนจะคอยดูแลความปลอดภัยให้กับเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งหลังจากที่กลุ่มเด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมแล้วทำให้เด็กรู้จักพันธุ์พืช พันธุ์ไม้ในป่ามากขึ้น สามารถเข้าไปในป่าเพื่อไปเก็บผัก หาเห็ดมาให้พ่อแม่ใช้ประกอบอาหาร สามารถลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้ และยังเกิดความเข้าใจว่า การจัดการป่าเกิดอะไรกับเขา กับสังคม และกับประเทศชาติ นอกจากนี้ยังเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปขยายผลต่อในครัวเรือน เกิดการเชื่อมโยงในการทำงานกับทุกเพศ ทุกวัย (ประธานกลุ่มแม่หญิงอัครินทร์, 2554: สัมภาษณ์)

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนได้สร้างศูนย์ข้อมูลชุมชนโดยรวบรวมข้อมูลของป่าชุมชน อาทิ ปฏิทินผลผลิตจากป่าชุมชน รูปภาพพืชพันธุ์ไม้ที่สำคัญในป่าชุมชน แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ที่มีอยู่ในป่าชุมชนมาจัดทำเป็นแผนภาพ พร้อมคำอธิบายไว้เพื่อให้เด็กและเยาวชนและผู้ที่สนใจได้มาศึกษาหาความรู้อย่างเปิดเผย และยังจัดทำโครงการสานร้อยความห่วงใย สร้างโลกใหม่ให้ร่มเย็น และเป็นกิจกรรมที่นำเอาเยาวชนในหมู่บ้านไปเรียนรู้ในป่าชุมชนช่วงวันหยุด เสาร์-อาทิตย์ โดยจัดทำเส้นทางศึกษาป่าชุมชนที่มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องการทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ป่าสมุนไพร ป่าสีหิ้น ป่าสัมปทาน บึงน้ำซับ ป่าไผ่ ชันโพรงมด ไม้ในตำนาน และผายต้นน้ำ ในระยะแรกมีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมเพียงไม่กี่คน ซึ่งเยาวชนมีความภูมิใจที่ได้เรียนรู้เรื่องป่าและอยากให้คนอื่น ได้มีโอกาสเรียนรู้เหมือนตนเองบ้าง จึงเกิดการขยายผลโดยกลุ่มเยาวชนได้ชักชวนเพื่อนๆ ให้มาเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีเด็กและเยาวชนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากถึง 50 คนด้วยกัน

4.2.4 ความกระตือรือร้นในกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน เช่น การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การเลี้ยงผีขุนน้ำ การนำบุคคลภายนอกเข้าไปศึกษาดูงาน การนำเด็กเยาวชนเข้าป่าเพื่อศึกษาวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่า ผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เพราะการทำกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมจะต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้นำชุมชนจะต้องแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก จึงจะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญแล้วเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยความเต็มใจ ที่ผ่านมากคนในชุมชนก็ได้ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมเป็นอย่างดี โดยดูได้จากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมและผลสำเร็จของกิจกรรมในแต่ละครั้ง

สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่านหนึ่งได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “เมื่อปี พ.ศ.2552 สำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ ได้มาส่งเสริมการปลูกกาแฟในพื้นที่ป่าชุมชน เป็นการดำเนินงานตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริ ซึ่งในขณะนั้น เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้ ได้

เข้ามาให้คำแนะนำ ให้ความรู้ในการปลูกกาแฟและหวาย และได้มอบกล้ากาแฟ และกล้าหวาย ให้กับชุมชนเพื่อนำไปปลูกในพื้นที่ป่าใช้สอย โดยได้จัดตั้งกลุ่มผู้ปลูกกาแฟขึ้นมา มีผู้เข้าร่วมใน ระยะเริ่มต้นจำนวน 65 ราย หลังจากนำกล้ากาแฟและกล้าหวายไปปลูกแล้ว จะมีกิจกรรมในการถาง หนักรอบๆ ต้นกาแฟอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในกิจกรรมนี้จะมีการนำเยาวชนเข้าร่วมด้วย โดยให้เป็น สมาชิกกลุ่มกาแฟ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และเพื่อปลูกจิตสำนึกในการร่วมกันดูแล รักษาต้นกาแฟ และดูแลพื้นที่ป่าชุมชน หากเมื่อถึงเวลาเก็บผลผลิตจะมีวิธีการบริหารจัดการ เช่นเดียวกับกลุ่มปลูกป่าไผ่บง” (สมาชิกสภาองค์กรบริหารส่วนตำบล, 2554: สัมภาษณ์)

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ผู้นำชุมชนจะมีการวางแผนการทำงาน ก่อนทุกครั้ง ประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนและเยาวชน ได้ทราบถึงกำหนดการในการจัด กิจกรรมต่างๆ และผู้นำชุมชนจะชักชวนกลุ่มเด็กและเยาวชนให้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชนทุกครั้ง นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังเข้าร่วม เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำปิงตอนบน โดยเข้าร่วมการอบรม ศึกษาดูงาน เข้าร่วมเวทีเสวนาโดยการ นำเสนอความรู้ท้องถิ่นและเรียนรู้จากผู้อื่น มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มที่หลากหลาย ทำให้เกิดความคิดใหม่ๆ เพิ่มเติมขึ้น แล้วนำมาถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนในการจัดการป่า ชุมชนและการรักษาทรัพยากรในชุมชน

4.2.5 การติดต่อสื่อสารของผู้นำชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า ในการประสานพลังความร่วมมือภายในชุมชนนั้น จะ เน้นการทำงานที่จะมีการพูดคุยสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ มีการประชุมปรึกษาหารือ กันระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนและคนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการประชุมหมู่บ้านทำให้คน ในชุมชนได้มีโอกาสรับรู้ข่าวสารและได้แสดงความคิดเห็นในการทำกิจกรรมภายในชุมชนอย่าง กว้างขวาง สำหรับการติดต่อสื่อสารกับเด็กและเยาวชน จะเน้นการพูดคุย การแนะนำให้คำปรึกษา และรับฟังความคิดเห็นของเด็กและเยาวชน การชักชวนเด็กและเยาวชนให้เข้าร่วมกิจกรรมจะแจ้ง ผ่านตัวแทนกลุ่มเยาวชนว่าช่วงไหน จะมีกิจกรรมอะไร แล้วให้กลุ่มเยาวชนชักชวนกันเองในการ เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในการทำกิจกรรมแต่ละครั้งจะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้การทำกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดีเสมอ นอกจากนี้ยังมีวิธีการสื่อสารในการ ถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชนและบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงานใน ชุมชน โดยนำเข้าสู่หลักสูตรการเรียนรู้อันทั่วถึง โดยใช้วิธีการบรรยายให้ความรู้ การใช้ภาพ สื่อ วิดีทัศน์ประกอบ และการนำเข้าไปสัมผัสให้เห็นสภาพพื้นที่จริงในป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจ มากยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อผู้ที่ได้เข้าไปศึกษาดูงานในป่าชุมชน ได้พบเห็นสิ่งที่ปรากฏประกอบกับข้อมูลที่

ผู้นำชุมชนได้บรรยายแนะนำและตอบข้อซักถาม ทำให้ผู้ที่เข้าไปในป่าชุมชน เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและลักษณะการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง

คณะกรรมการบริหารป่าชุมชนท่านหนึ่ง ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ในการจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่งเมื่อในระยะเริ่มแรกนั้นมีทั้งคนที่เห็นด้วยกับการจัดการป่าและไม่เห็นด้วย และด้วยความคิด มุมมองที่ต่างกันนั้น คนที่เห็นด้วยก็พร้อมที่จะเป็นแนวร่วมในการจัดการป่าชุมชน คอยสอดส่องดูแลป่าไม่ให้ถูกทำลาย สำหรับคนที่ไม่เห็นด้วยนั้นก็ยังเข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ผู้นำชุมชนต้องหารือร่วมกันกับคณะกรรมการ โดยใช้วิธีชักชวนให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยเข้ามาเป็นกรรมการ โดยสร้างความรู้สึกร่วมให้เขา ให้เขามีบทบาทหน้าที่ มีความสำคัญ เขาก็ยอมหันมาร่วมกันจัดการป่าชุมชน ซึ่งทางผู้นำและคณะกรรมการเชื่อว่าหากยกตำแหน่งให้เขา เขาก็จะเกิดความภูมิใจและเกิดความเข้าใจในการรักษาป่ามากขึ้น และการขยายผลให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจนครบทุกหลังคาเรือนนั้น ทางผู้นำชุมชนและคณะกรรมการก็ได้ใช้วิธีการหลากหลาย เช่น เวลา มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานเรื่องป่าชุมชน ทางผู้นำชุมชนและคณะกรรมการก็จะประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนทราบ และให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมทำแนวกันไฟ เตรียมเส้นทางการศึกษาธรรมชาติ ก็ทำให้เกิดการขยายผลทำให้คนในชุมชนเข้ามาเป็นแนวร่วมในการจัดการป่าชุมชนไปทั่วทั้งชุมชน และที่สำคัญทำให้ความสมบูรณ์ของป่ากลับคืนมา” (คณะกรรมการบริหารป่าชุมชน, 2554: สัมภาษณ์)

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนมีวิธีสื่อสารกับคนในชุมชนหลายวิธี หากเป็นเรื่องที่แจ้งให้ทราบก็จะทำการประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว แต่หากเป็นเรื่องที่ต้องมีการปรึกษาหารือและหาข้อสรุป จะทำการประชุมคนในชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน สำหรับการติดต่อกับหน่วยงานภายนอกชุมชน ผู้นำชุมชนจะทำเป็นหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษร โดยที่ผ่านมาผู้นำชุมชนได้ขอให้เยาวชนในหมู่บ้านช่วยพิมพ์หนังสือที่ใช้ติดต่อกับหน่วยงานภายนอกอยู่เสมอ เช่น การเสนอ โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังเข้าร่วมการประชุม อบรม เวทีเสวนาต่างๆ ของหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แล้วนำข้อมูลที่ได้ออกมาขยายผลต่อในชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจในการจัดการป่าชุมชน และการรักษาทรัพยากรในชุมชน

4.3 วิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชนของผู้นำชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับวิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน โดยกล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ของผู้นำชุมชน ลักษณะเนื้อหาความรู้ในการถ่ายทอดเรื่องการจัดการป่าชุมชน รวมถึงลักษณะแหล่งเรียนรู้ในเรื่องการจัดการป่าชุมชน ที่ผู้นำชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ต่างๆ ให้กับเยาวชน ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

4.3.1 วิธีการถ่ายทอดความรู้ของผู้นำชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า การถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้กับเยาวชนโดยอาศัยความรู้ที่มีอยู่ตัวผู้นำชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานความรู้ ประกอบกับสิ่งที่ผู้นำต้องการสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยพัฒนามาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้บ้านหัวทุ่ง จำนวน 4 หลักสูตร ซึ่งแต่ละหลักสูตรจะแบ่งหัวออกเป็นหัวข้อในการให้ความรู้ โดยผู้นำชุมชนจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บรรยายในแต่ละหัวข้อตามความรู้ ความชำนาญของแต่ละคน พร้อมทั้งการใช้สื่ออื่นๆ มาประกอบในการบรรยาย เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน เช่น การนำเสนอภาพนิ่ง แผนภาพ แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ รวมถึงภาพเคลื่อนไหวในการทำกิจกรรม และข้อมูลเชิงปริมาณ การสร้างแหล่งเรียนรู้ในป่าชุมชน เป็นต้น

การใช้ป่าชุมชนบ้านหัวทุ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเยาวชนและบุคคลภายนอก โดยต้องการสื่อให้เห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ป่า และความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนด้วยการพึ่งพิงป่าชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนจะใช้วิธีการพาเด็กและเยาวชนที่มีความสนใจเข้าไปในป่าชุมชน ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติโดยมีการสอนเรื่องฐานทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งเก็บผลผลิตที่ได้จากป่าป่าชุมชน เช่น เห็ด พืชผัก สมุนไพร แล้วอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับพืชแต่ละชนิดที่อยู่ในป่าให้รู้ว่าพืชชนิดไหนกินได้ หรือกินไม่ได้ พืชชนิดไหนเป็นสมุนไพร มีประโยชน์อย่างไร โดยให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ถึงวิธีการเก็บอย่างถูกวิธีเพื่อไม่ให้พืชถูกทำลายและให้สามารถแตกยอดใหม่ได้ แล้วรวบรวมพืชที่เก็บได้นำมาปรุงอาหารรับประทานร่วมกันในป่าชุมชน

นอกจากนี้ ยังให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน เช่น การทำแนวกันไฟบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน การปลูกต้นไม้ การทำพิธี่เลี้ยงผีขุนน้ำ การทำพิธี่บวชป่า โดยให้เด็กและเยาวชนร่วมกันกับคนในชุมชนทำแนวกันไฟ ซึ่งเด็กและเยาวชนภายในชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมเสมอ โดยคณะกรรมการป่าชุมชนจะแจ้งให้กับตัวแทนเยาวชนว่าจะมีการทำกิจกรรมในวันไหน แล้วตัวแทนเยาวชนจะชักชวนเพื่อนๆ ในชุมชนและนอกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น รวมไปถึงเด็กนักเรียนจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ อยู่

เสมอ ซึ่งเด็กและเยาวชนได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ เพราะได้ลงมือปฏิบัติจริง และมีความรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นด้วย

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนมีวิธีการถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนให้กับเยาวชน โดยการนำเยาวชนในหมู่บ้านเข้าไปเรียนรู้ในป่าชุมชน ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ จากการสัมผัสในสภาพพื้นที่จริงทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นประกอบกับผู้นำชุมชนเป็นผู้บอกเล่าให้ความรู้กับเยาวชน ตามจุดฐานการเรียนรู้ ทั้ง 9 จุด แล้วให้เยาวชนวาดรูปจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ พร้อมทั้งจดบันทึกสิ่งที่ได้จากการสำรวจ ชนิด พันธุ์พืช สมุนไพร พืชอาหาร ที่พบเจอในป่าชุมชน รวมถึงการวางแผนที่จุดการเรียนรู้ในป่าชุมชน และสรุปการเรียนรู้ผ่านการสื่อด้วยละครเพื่อเป็นการสะท้อนบทเรียนจากสิ่งที่ได้เรียนรู้จากป่าชุมชน นอกจากนี้ยังให้เข้าร่วมกิจกรรมทำแกวกันไฟ ปลูกป่า การทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ การทำพิธีบวชป่า ซึ่งจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้รู้เรื่องชุมชนของตนเองมากขึ้น มีความรู้เรื่องป่ามากกว่าแต่ก่อน ซึ่งอยากจะให้เด็กคนอื่นๆ เข้ามาร่วมในการดูแลรักษาป่าเหมือนตนเอง

4.3.2 ลักษณะเนื้อหาความรู้ในการถ่ายทอดเรื่องการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า เนื้อหาความรู้ที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องการจัดการป่าชุมชนนั้น ได้พัฒนาให้เป็นหลักสูตรการเรียนรู้บ้านหัวทุ่ง จำนวน 4 หลักสูตร ในการกำหนดหลักสูตรการเรียนรู้แต่ละหัวข้อ ผู้นำชุมชนมีการประชุมร่วมกันในการกำหนดหัวข้อที่ต้องการถ่ายทอดในแต่ละหัวข้อ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวข้อรวมถึงวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ และกำหนดผู้รับผิดชอบในการบรรยายในแต่ละหัวข้อที่ได้รับมอบหมายตามความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้นำแต่ละคน ในหลักสูตรที่ 1 หัวข้อความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานวิถีชีวิตชุมชน จะเป็นการแนะนำสถานที่ ภาพรวมของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตการทำมาหากิน จะมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กล่าวแนะนำ พร้อมทั้งบรรยายภาพรวมของหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการก่อเกิดการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น สำหรับหลักสูตรที่ 2 หัวข้อพัฒนาการก่อเกิดการจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง เป็นการบรรยายในพื้นที่ป่าชุมชนบอกเล่าความเป็นมาของการจัดการป่า การบริหารป่าชุมชน กิจกรรมการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง การใช้พิธีกรรมศาสนา ความเชื่อในการจัดการป่าชุมชน จะมอบหมายให้นายถวิล ศรีเงิน รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นผู้บรรยายให้ความรู้ตามประสบการณ์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง ส่วนหลักสูตรที่ 3 หัวข้อเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง เป็นการกำหนดฐานการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในป่าชุมชนจำนวน 9 จุดเรียนรู้ ซึ่งในแต่ละฐานจะกำหนดหัวข้อ และมอบหมายให้คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้บรรยายในแต่ละฐานการเรียนรู้พร้อมอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพพื้นที่จริง

ในฐานการเรียนรู้ทั้ง 9 จุด จะเป็นแหล่งเรียนรู้กลางแจ้งให้กับเยาวชน รวมถึงบุคคล หน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้คุณค่า ความสำคัญของป่า ร่องรอยชนิดพันธุ์พืช พันธุ์ไม้ที่เป็นตำนานก่อเกิดการจัดการป่า ก่อเกิดระบบนิเวศที่หลากหลาย

โดยจุดที่ 1 เป็นหัวข้อ น้ำรูก่อเกิดการจัดการป่า พิธีกรรมป่าสู่ความร่วมมือ โดยผู้นำ ชุมชนจะบรรยายชี้ให้เห็นถึงการเกิดป่าน้ำรูก แหล่งต้นน้ำธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนในชุมชนบ้าน หัวทุ่ง จนมาสู่การก่อเกิดการจัดการป่าชุมชนเพื่อรักษาป่าต้นน้ำโดยอาศัยพิธีกรรมความเชื่อมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน

จุดที่ 2 เป็นหัวข้อสมุนไพรรักษาสุขภาพ สุขภาวะที่ดีของคนในชุมชน ปราชญ์ด้าน สมุนไพรจะเป็นผู้บรรยาย ณ จุดบริเวณที่มีการรวบรวมสมุนไพรรักษาป่ามาปลูกไว้ โดยชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายสมุนไพรรักษาในป่า คุณค่าและความสำคัญของสมุนไพรมีต่อสุขภาพของคนใน ชุมชน ลดการพึ่งพาจากภายนอก

จุดที่ 3 เป็นหัวข้อฟื้นป่าคืนถิ่นระบบนิเวศป่า 4 ชั้น ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้บรรยายบอกเล่า อดีตของป่าฟื้นตัว การก่อเกิดความสมบูรณ์ระบบนิเวศป่า 4 ชั้น ว่าแต่ละชั้นมีพันธุ์ไม้ พันธุ์พืชแต่ละ ชนิดแตกต่างกันเช่นไร โดยอธิบายจากสภาพพื้นที่จริง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นพันธุ์ไม้ พันธุ์พืชที่มีอยู่จริงในป่าชุมชน

จุดที่ 4 เป็นหัวข้อป่าสัมปทานในอดีต บทเรียนแรงกระตุ้นการจัดการป่า จะเป็นการ บรรยายบอกเล่าถึงการสัมปทานป่าในอดีต ลักษณะสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจนนำมาสู่การจัดการป่า พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงร่องรอยการตัดไม้ หมอนไม้ บริเวณพื้นที่ป่า ตอไม้ที่ยังคงมีให้เห็นในพื้นที่ป่า ชุมชน

จุดที่ 5 เป็นหัวข้อฝายแม้วชะลอการไหลของน้ำในพื้นที่ป่า ผู้นำชุมชนจะให้ความรู้ ณ จุดบริเวณที่ทำฝายชะลอน้ำ บรรยายถึงจุดเริ่มต้นแนวคิดในการทำฝายสถานการณ์ในพื้นที่ รวมถึง วิธีการขั้นตอนในการทำ อุปกรณ์ที่ใช้ ตลอดจนการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมและประโยชน์ที่ได้รับ จากการทำฝายแม้ว

จุดที่ 6 เป็นหัวข้อบึงน้ำซับ ตาน้ำที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่า ผู้นำชุมชนก็จะบอกเล่าถึง การก่อเกิดบึงน้ำซับในพื้นที่ป่า วัฏจักรของน้ำ จุดเริ่มต้นจากป่าไหลรวมเป็นลำห้วย หล่อเลี้ยงผู้คน ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ลู ความสัมพันธ์ของคนต้นน้ำ ท้ายน้ำหันหน้ามาร่วมกันดูแล รักษาป่า โดย ชี้ให้เห็นเส้นทางน้ำและแหล่งบึงน้ำซับที่มีอยู่จริง นอกจากนั้นยังได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บอกเล่า เรื่องราวใน

จุดที่ 7 หัวข้อป่ากองจางหรือปางกองช้าง เหตุจากการสัมปทานป่า เป็นการบอกเล่าเรื่อง ป่าในอดีตจนมาเป็นปางกองจางในปัจจุบัน พร้อมทั้งชี้ให้เห็นจุดที่ตั้งปางกองจาง

จุดที่ 8 เป็นหัวข้อปลวกชัน โพรงคุณค่าจากป่าก่อเกิดระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ เป็นการบอกเล่าเรื่องของปลวกชัน โพรง คุณค่า ความสำคัญ การก่อเกิดสิ่งที่เกิดรอบข้างเชื่อมโยงสู่ความเชื่อในการจัดการป่า

จุดที่ 9 หัวข้อไม้ในตำนานเล่าขานถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าในอดีต เป็นการเล่าเรื่องไม้ที่เป็นตำนานซึ่งเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาจากคนเฒ่าคนแก่ในอดีต ที่มีความสำคัญต่อผืนป่าและความเชื่อของคนที่มีต่อผืนป่าในอดีต และหลักสูตรที่ 4 หัวข้อไผ่จากป่าสู่ป่าไผ่เศรษฐกิจของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ผู้นำชุมชนจะบอกเล่าถึงบริเวณพื้นที่ป่าไผ่ สาเหตุที่มาของการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม องค์ความรู้การตัดไม้ การคัดเลือกไม้จากป่าไผ่สู่เศรษฐกิจในชุมชน การเชื่อมป่าไผ่ปลูกสู่อาชีพสานกำวยในชุมชน

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ในการเข้าไปเรียนรู้ในป่าชุมชน ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ตามจุดฐานการเรียนรู้ ทั้ง 9 จุด ที่มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องการทำพิธีเลี้ยงผิขุนน้ำ ป่าสมุน ไพร ป่าสีหิ้น ป่าสัมปทาน บึงน้ำซับ ป่าไผ่ ชัน โพลงมีดแต่ไม่ลับ ไม้ในตำนาน และผายต้นน้ำ โดยมีลักษณะเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกพัฒนาต่อยอดมาจากฐานการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ที่ใช้การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงเรื่องการจัดการป่าชุมชน เชื่อมการเรียนรู้ของเยาวชนไปยังการเรียนรู้ทางด้านประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งจากการเรียนรู้ในฐานการเรียนรู้ทั้ง 9 จุด นั้นทำให้ได้ทราบถึง วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนที่นำมาใช้ในการจัดการป่าชุมชน ประวัติศาสตร์ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจนนำมาสู่การจัดการป่าชุมชน เรียนรู้ถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชุมชน เช่น สมุน ไพร พืชพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในป่าชุมชน ได้เรียนรู้ถึงระบบนิเวศในป่าชุมชน และธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ให้กับสัตว์ที่อยู่ในป่าและคนในชุมชนได้อย่างสมดุล ซึ่งความรู้เหล่านี้ทำให้เยาวชนในชุมชนรู้สึกหวงแหนทรัพยากรในชุมชนและช่วยกันดูแลรักษาไม่ให้ถูกทำลาย

4.3.3 ลักษณะแหล่งเรียนรู้ในเรื่องการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้นำชุมชนได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน อาทิ ปฏิทินผลผลิตจากป่าชุมชน รูปภาพพืชพันธุ์ไม้ที่สำคัญในป่าชุมชน แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ และยังได้สร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนบ้านหัวทุ่ง ที่มีลักษณะเป็นห้องเรียนกลางแจ้งที่รวบรวมประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นแหล่งรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพ และพืชพันธุ์สมุน ไพรนานาชนิด โดยผู้นำชุมชนได้ร่วมกันกำหนดหลักสูตรการเรียนรู้บ้านหัวทุ่งและวิธีการถ่ายทอดเรื่องราว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ หลังจากที่มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ กลุ่มแม่หญิงฮักถิ่น ได้ชักชวนเด็กและเยาวชนเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในป่าชุมชนแล้ว ยังมีบุคคลภายนอกชุมชนได้เข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ การจัดการป่าชุมชน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เข้ามาท่องเที่ยวพร้อมทั้งศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงการเข้าไปศึกษาในแหล่งเรียนรู้กลางแจ้งในป่าชุมชนด้วย

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในเรื่องการจัดการป่าชุมชน เป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูล ความรู้ไว้ให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาซึ่งมีทั้งการรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปภาพแผนที่ ปฏิทินการใช้ประโยชน์ด้านอาหารจากป่าชุมชน และแหล่งเรียนรู้ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ตามฐานการเรียนรู้ 9 จุด ซึ่งแต่ละจุดจะทำให้ได้สัมผัสของจริง เกิดการปฏิบัติจริง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจในแต่ละฐานการเรียนรู้ที่ผู้นำชุมชนได้กำหนดขึ้น เช่น จุดการเรียนรู้เรื่องพืชทำบุญเลี้ยงผีขุนน้ำ ผู้นำชุมชนก็จะสอนเรื่องความเชื่อของคนโบราณเกี่ยวกับการขอน้ำจากเทวดา ในจุดการเรียนรู้เรื่องป่าสมุนไพร ก็ได้รู้จักพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ และเรียนรู้ถึงประโยชน์ของสมุนไพร ในจุดการเรียนรู้เรื่องป่าสีซัน ได้รู้และเข้าใจถึงระบบนิเวศป่าสีซัน และพืชพันธุ์ไม้ในป่าแต่ละชั้น ว่ามีพืชชนิดใดบ้าง และสามารถนำส่วนใดของพืชมาใช้ประโยชน์ได้บ้าง ในจุดการเรียนรู้เรื่องป่าสัมปทาน ทำให้ได้รู้ถึงประวัติศาสตร์ชุมชนว่าครั้งหนึ่งป่าแห่งนี้เคยถูกทำลายจนเหลือแต่ต้นไม้สักขนาดใหญ่ที่ยังมีอยู่ให้เห็นในป่าชุมชน ซึ่งความรู้ที่จากแหล่งเรียนรู้ทำให้รู้จักพืชแต่ละชนิดสามารถเข้าป่าไปเก็บพืชแต่ละชนิดเพื่อนำมาเป็นอาหารได้ตามฤดูกาลที่ได้เรียนรู้มา ทำให้ลดรายจ่ายในครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง

4.3.4 กิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า กิจกรรมของชุมชนจะมีลักษณะที่เป็นกิจกรรมหมุนเวียนที่ต้องทำต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี เช่น การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การพัฒนาสถานที่สาธารณะของชุมชน การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีหอเสื่อบ้าน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ที่คนในชุมชนต้องร่วมกันทำกิจกรรมทุกปี คือ การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ การทำพิธีบวชป่า การจัดสรรไม้ไผ่จากป่าไผ่เศรษฐกิจ กิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวในชุมชน สำหรับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้นำชุมชนจะแจ้งให้กับตัวแทนเยาวชนทราบและมอบหมายหน้าที่ให้กลุ่มเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมทั้งให้คำปรึกษาในการทำกิจกรรมต่าง เช่น กิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยว จะมีการแสดงของกลุ่มเด็กและเยาวชนให้นักท่องเที่ยวได้รับชม ซึ่งผู้นำชุมชนจะเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงความสามารถ และจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนให้เด็กและเยาวชนที่มาทำการแสดงในแต่ละครั้งเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้เด็กและเยาวชนด้วย

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า กิจกรรมที่เยาวชนเข้าร่วมเป็นประจำ ได้แก่ กิจกรรมทำแนวกันไฟ กิจกรรมปลูกป่า กิจกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ กิจกรรมเรียนรู้ในป่าชุมชน โดยผู้นำชุมชนจะทำ

การประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านเพื่อแจ้งให้ทุกคนทราบว่าจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง เมื่อกลุ่มเยาวชนทราบว่าจะมีกิจกรรมต่างๆ ก็จะเตรียมตัวเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชนเสมอ ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ต้องการเห็นป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเยาวชนในรุ่นต่อไปในอนาคต

4.4 การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนของเยาวชน

กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชนของเยาวชน โดยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชนร่วมกับคนในชุมชน กิจกรรมที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน รวมไปถึงจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมทำกิจกรรมในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

4.4.1 ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมการรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ การพัฒนาสถานที่สาธารณะของชุมชน การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีหอเสื่อบ้าน การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ การทำพิธีบวชป่า กิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวในชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ในป่าชุมชน เด็กและเยาวชนในชุมชนจะเข้าร่วมทุกครั้ง หากตรงกับช่วงวันหยุด ในกิจกรรมทำแนวกันไฟ การปลูกป่า เด็กในระดับอนุบาลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทุ่งละครได้เข้าร่วมทำกิจกรรมไปพร้อมๆ กับคนในชุมชน ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถทำอะไรได้มากเนื่องจากยังเด็กเกินไป แต่ก็เป็นการแสดงถึงความต้องการที่จะเข้ามาเรียนรู้ว่าทำไปแล้วเกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง และมีความสนุกสนานที่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว สำหรับการทำกิจกรรมการแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยวจะเป็นกิจกรรมช่วงหลังเลิกเรียน ซึ่งเด็กและเยาวชนมีความชอบที่ได้แสดงออกถึงความสามารถของตนเองในกิจกรรมการแสดงดังกล่าว

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มแม่หญิงศักดิ์ถิ่น ก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2548 และกลุ่มเยาวชนจัดทำโครงการที่สอนน้องขึ้น โดยการนำของกลุ่มเยาวชนรุ่นพี่ เพื่อให้กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านมาร่วมทำกิจกรรมในช่วงตอนเย็นหลังเลิกเรียน โดยเยาวชนจะนำการบ้านมาทำร่วมกัน โดยรุ่นพี่จะเป็นคนช่วยสอนรุ่นน้องทำการบ้านและเก็บค่าสอนการบ้านวันละ 1 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งในขณะนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดาวก็ได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมด้วย สำหรับกิจกรรมในวันเสาร์และวันอาทิตย์ก็จะเป็นกิจกรรมการสอนทำขนม

พื้นบ้าน กิจกรรมเก็บขยะ กิจกรรมศึกษาตามเส้นทางธรรมชาติในป่าชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในแต่ละกิจกรรมเยาวชนได้ให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากจะได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับในชุมชนแล้วในบางกิจกรรมก็ทำให้ได้รับความรู้แล้วยังได้มีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรในชุมชนให้คงอยู่สืบไป

ตัวแทนเยาวชนคนหนึ่งได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า เยาวชนในหมู่บ้านบางคนที่ไม่ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเพราะไม่เห็นเพื่อนๆ ไปทำกิจกรรมกันก็เลยอยากเข้าร่วมบ้าง หลังจากที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้รู้สึกว่าได้ได้รับความรู้ต่างๆ มากมายและยังมีความสุขสานจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อนๆ นอกจากจะมีเยาวชนในหมู่บ้านหัวท่งแล้วยังมีเยาวชนจากหมู่บ้านทุ่งละครเข้าร่วมด้วยโดยเกิดจากการชักชวนกันในกลุ่มเพื่อนเยาวชนด้วยกัน แต่ก็มีเยาวชนบางคนที่ไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรมเพราะให้ความสนใจกับการดูโทรทัศน์ เล่นเกมส์คอมพิวเตอร์มากกว่าและเป็นเยาวชนในหมู่บ้านที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของหมู่บ้านเลยแต่ก็มีเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

4.4.2 กิจกรรมที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า กิจกรรมที่เยาวชนเข้าร่วมอย่างเป็นประจำ ได้แก่ กิจกรรมทำแนวกันไฟ กิจกรรมปลูกป่า พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีบวชป่า กิจกรรมเรียนรู้ในป่าชุมชน ซึ่งเยาวชนบ้านหัวท่ง ได้จัดตั้งกลุ่ม เยาวชนอนุรักษ์ป่าขึ้นป่า โดยเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีใจรักในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เวลาที่มีกิจกรรมต่างๆ กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่าก็จะรวมตัวกันเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมเสมอ และผู้นำชุมชนก็ยังได้สนับสนุนให้เยาวชนภายในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน โดยให้เป็นไปตามความสมัครใจของเยาวชนเอง

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน อาทิเช่น กิจกรรมทำแนวกันไฟ กิจกรรมปลูกป่า กิจกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ กิจกรรมเรียนรู้ในป่าชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนในชุมชนบ้านหัวท่งให้ความสำคัญและให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง นอกจากจะได้มีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรในชุมชนแล้ว ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน โดยเฉพาะระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมอื่นๆ ภายในชุมชนที่กลุ่มเยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม เช่น กิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในหมู่บ้าน กิจกรรมออกกกำลังกาย กิจกรรมรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ กิจกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า กิจกรรมตามประเพณีต่างๆ กิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักและศึกษาวัฒนธรรมภายในชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ เช่น การแสดงศิลปะมวยไทย การแสดงรำสาวเชียงดาว การแสดงฟ้อนคนเมือง ในมหรหรรพ์ท่องเที่ยวชุมชน

เชียงใหม่ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทำให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมกับชุมชนและได้แสดงออกถึงความสามารถของตนเองด้วย

4.4.3 จำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมทำกิจกรรมในชุมชน

กลุ่มผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การพัฒนาสถานที่สาธารณะของชุมชน การเลี้ยงผีปู่ย่า การเลี้ยงผีห่อเสื่อบ้าน การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ การทำพิธีบวชป่า กิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวในชุมชน เด็กและเยาวชนจะให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกครั้งซึ่งแต่ละครั้งจะมีประมาณ 30 คน เนื่องจากคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน นอกเหนือจากกิจกรรมดังกล่าว เด็กและเยาวชนยังให้ความสนใจที่จะเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในฐานการเรียนรู้ในป่าชุมชน ซึ่งมีจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 50 คน นอกจากนี้ยังมีเด็กนักเรียนจากโรงเรียนในพื้นที่อื่น ได้เข้ามาเรียนรู้ในกิจกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 40-50 คน เนื่องจากชุมชนบ้านหัวทุ่งจะสืบทอดพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นประจำทุกปี และเป็นโอกาสที่เด็กนักเรียนจะได้เข้ามาเรียนรู้เรื่องการใช้ความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่นตามสาระการเรียนรู้ที่โรงเรียนกำหนดขึ้น รวมไปถึงเด็กที่อยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทุ่งละครด้วย ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นส่วนใหญ่ก็จะเห็นครูผู้ช่วยผู้ดูแลเด็กจะนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้ง ในปี พ.ศ.2554 มีเด็กนักเรียนเข้าร่วมจำนวน 25 คน ซึ่งเด็กนักเรียนมีความสนใจและชอบที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้ใหญ่ ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดี

กลุ่มเยาวชน ได้ให้ข้อมูลว่า ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน และกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น จำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนมีประมาณ 20-30 คน แล้วแต่ช่วงเวลาจัดกิจกรรม หากเป็นวันหยุดก็จะสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่ ในบางกิจกรรมก็มีเยาวชนเข้าร่วมน้อย เนื่องจากมีเยาวชนที่ต้องไปศึกษาต่อในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่หรือไปทำงานนอกพื้นที่หลายคน จึงทำให้จำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมลดลงเหลือแต่เยาวชนที่ศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เท่านั้น สำหรับกิจกรรมที่เยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนมากที่สุด คือ กิจกรรมทำแนวกันไฟ และกิจกรรมการปลูกป่า เพราะเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนแสดงพลังของสามัคคีในการร่วมกันทำกิจกรรมให้สำเร็จ อีกทั้งคนในชุมชนก็ให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน จึงทำให้เยาวชนมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่างๆ สำหรับกิจกรรมอื่นๆ เยาวชนก็จะเข้าร่วมทุกกิจกรรม